

MARCO ARMIERO**RAZGOVOR S PREDsjedNIKOM PROGRAMSKOG ODBORA 9. ESEH KONFERENCIJE »NATURES IN BETWEEN: ENVIRONMENTS IN AREAS OF CONTACTS AMONG STATES, ECONOMIC SYSTEMS, CULTURES AND RELIGIONS«, ODRŽANE U ZAGREBU OD 28. LIPNJA DO 2. SRPNJA 2017.**

Razgovor vodili: Ivan VILOVIĆ i Hrvoje PETRIĆ

Povijest okoliša je još prilično nepoznata i u Italiji i u Hrvatskoj, ali već duže vrijeme ona donosi jako zanimljiva istraživanja i postavlja pitanja koja izlaze iz okvira tradicionalne historiografije. Zašto ste odabrali upravo povijest okoliša? Ili je povijest okoliša možda odabrala Vas?

Sjećate li se Morpheusa iz Matrixa? Mogao bih i ja napraviti sličnu stvar i pitati Vas koju pilulu želite: tražite li onaj pravi, akademski ili možda jedan malo osobniji odgovor? Naravno, morat ćete saslušati oba odgovora, ali nastojat ću bit kratak. Došao sam do povijesti okoliša akademskim putem koji je tipičan za Italiju i možda za Europu: počeo sam kao povjesničar poljoprivrede, završio sam doktorat o ekonomskoj povijesti i na taj način sam se približio ekohistoriji. Međutim, na osobnom nivou moram podijeliti nešto drugačiju priču. Vjerojatno me jedna pjesma približila povijesti okoliša: Georijeva balada. Ja sam je slušao u verziji velikog talijanskog kantautora Fabrizija de Andrea. Radi se o pjesmi koja govori o *enclosures* i *commons*, o šumama i krivolovcima. Znači, to je pjesma o *Black actu*, fenomenu kojeg je istražio E. P. Thompson, povjesničar koji je imao jako veliki utjecaj na mene. Morao bih još dodati da sam, kad sam došao na fakultet, bio opsjednut poviješću radničke klase, socijalnom historijom podređenih klasa itd. Tako sam se krajem osamdesetih našao u okruženju u kojemu je velika tradicija talijanske marksističke historiografije već bila u svom zalasku. Svi su se počeli sramiti svoje radikalne i više-manje revolucionarne prošlosti. Povijest okoliša je u mojim očima predstavljala jedini izlaz prema radikalnoj historiografiji koja bi kritizirala sadašnjost i neoliberalizam.

Ne možemo, onda, zanemariti najlogičnije pitanje. Što je zapravo za Vas povijest okoliša?

Mislim da je najčešća definicija povijesti okoliša ona koju je dao Donald Worster, koji smatra da je to povijest interakcije društva i prirode u povijesti. Richard White je dao sjajnu definiciju povijesti okoliša. Ekohistorija ne može biti nešto kao pisanje povijesti jednog para i zatim reći da je to povijest njihovog odnosa, jer povijest odnosa je drugačija od povijesti pojedinaca. Isto vrijedi i za povijest okoliša: cilj nije pisati povijest čovječanstva i staviti je pokraj povijesti prirode, već istražiti njihov međuodnos. Iskreno, iako mi se sviđa jednostavnost ovih definicija, radije govorim o povijesti okoliša kao o povijesti socio-ekoloških formacija kroz vrijeme. Pod tim mislim na jedno jedinstvo društva i okoliša što određuje samu srž našeg svijeta. Problem tradicionalne definicije ekohistorije jest taj što ona teži ka naglašavanju dihotomije između prirode i društva, dok ja mislim da je glavni izazov upravo premostiti tu oprečnost.

Jedan ste od prvih ekohistoričara u Italiji. Zajedno ste sa Stefaniom Barcom 2004. godine napisali prvi udžbenik u talijanskoj povijesti okoliša. Kako je do toga došlo? Što biste promijenili u toj knjizi iz današnje perspektive?

Rekao bih da je najveća motivacija za pisanje te knjige došla zahvaljujući radu s mojim studentima. Tada sam predavao povijest okoliša u Italiji i na predavanjima bi me uvijek dočekao veliki broj zainteresiranih studenata koji su htjeli doznati nešto o toj novoj disciplini. Zaista, nije ništa postojalo na talijanskom

jeziku što bi im moglo poslužiti u tu svrhu. Zato smo odlučili napisati udžbenik za sveučilišne studente kao historiografski i metodološki uvod u disciplinu. Mislim da knjiga i dan danas dobro služi toj svrsi. Udžbenik se danas koristi u velikom broju sveučilišnih predmeta, a posebno me raduje to što je priznat u različitim područjima, od povijesti do geografije, zaštite okoliša i okolišne politike. Naravno da bih danas volio ažurirati rad sa svim novim istraživanjima koji su napravljeni proteklih godina, dajući posebnu pažnju istraživačkim uspjesima u zemljama izvan engleskog govornog područja.

Vratimo se, onda tim prvim godinama. Možete li kazati nešto o počecima povijesti okoliša u Italiji? Što mislite o važnosti radova koje je pisao Piero Bevilacqua? Da li su se pitanja, slična onima koje otvara povijest okoliša, postavljala i ranije u povijesti poljoprivrede ili ekonomskoj povijesti?

Piero Bevilacqua je neopisivo puno pridonio razvoju povijesti okoliša u Italiji. Ali to nipošto ne znači da je on izmislio povijest okoliša. Kao što si i ti naglasio, druge su se historiografije također bavile sličnim temama koje su kasnije preuzete od povijesti okoliša. Povijest poljoprivrede, ekonomska povijest i povijest gradova odigrale su jako bitnu ulogu. Alberto Caracciolo je prije Piera Bevilacqua pokušao dovesti u Italiju tematiku ekohistorije, što ga je dovelo do vrlo oštre rasprave s Diegom Morenom, pripadnikom denovske škole koji je uveo u Italiju metodologiju tzv. *historical ecology*, spajajući na vrlo originalan način mikrohistoriju s arheološkom metodologijom. Ipak, nakon ovih pionirskih pokušaja, zaista smatram da je Piero Bevilacqua prvi izgradio talijansku povijest okoliša kao zasebnu grupu sa svojim identitetom (ovdje se prisjećam na lijepo iskustvo časopisa »I frutti di Demetra«). Njegova civilna osjetljivost prema zaštiti okoliša, njegova radikalna kritika neoliberalne ekonomije i njegova vizija kooperativne prirode puno su utjecali na rad mnogih koji su se tada približavali povijesti okoliša.

U međuvremenu povijest okoliša dobiva sve veći prostor na europskim sveučilištima posebice u sjevernoj Europi i zemljama njemačkog govornog područja. Kakav je status povijesti okoliša u Italiji danas? Je li ona postala akademski etabrirana disciplina? Gdje se najviše razvila?

Napustio sam Italiju prije dosta godina i ne bih htio, kao što se to inače radi u emigraciji, davati sliku svog rodnog kraja kao da je stao od trenutka kad sam ga ja napustio. Zato bih, prije svega, naglasio da ima drugih ljudi koji bi mogli bolje od mene govoriti o toj temi. Ipak, moji stav, ovako iz daleka, jest da se položaj ekohistorije baš i nije poboljšao unutar talijanske akademske zajednice (primjerice, ne mislim da igdje postoji katedra za povijest okoliša). Ali to ne znači da se u Italiji ne rade odlična istraživanja iz povijesti okoliša.

Vi ste povjesničar koji misli izvan standardnih okvira. Kao povjesničar okoliša također tražite alternativne putove u ekohistoriji - pritom mislimo na Vaš sadašnji angažman na KTH-u u Švedskoj. Zalažete se za to da akademski svijet bude bliži široj javnosti te za to da društvene i humanističke znanosti dobiju veću ulogu u svakodnevnom životu. Moramo Vas stoga pitati, što znači biti povjesničar u današnje vrijeme? Koja je uloga povjesničara u društvu i koliko je bitno njegovo javno djelovanje?

Meni se čini da su danas svi više-manje složni s činjenicom da se znanstveni svijet mora baviti s onim što velike agencije za financiranja zovu *big societal challenges*. Iz te perspektive i ne mislim da sam posebno revolucionaran. Naravno da postoje razlike u sadržajima, pa možda i u oblicima tog angažmana. Može se, primjerice, pratiti Howarda Zinna, američkog povjesničara okoliša poznatog po svom političkom aktivizmu, ili se može djelovati unutar nekog savjetovišta. Iskreno, smatram da postoji jako velika potreba za povjesničarima okoliša i generalno za *environmental humanities*. Živimo u razdoblju kriza - ekoloških, ekonomskih, političkih i kulturalnih - ali smatram da je najveća kriza, koristeći se riječima spisateljice znanstvene fantastike Ursule Leguin, kriza mašte. Nismo u stanju zamisliti drugačiju i bolju budućnost, stoga ostajemo robovi sadašnjosti. Kao što je već netko rekao, danas je lakše zamisliti smak svijeta negoli kraj kapitalizma. Zato su nam potrebne nove naracije, koje bi nam objasnile kako smo došli do ovog trenutka, do ove katastrofe, i pokazale nam da imamo snagu zamisliti alternativu.

Tijekom Vašeg boravka u SAD-a sigurno ste došli u kontakt s američkim povjesničarima. Uostalom, Vaše se ime pojavljuje uz imena najslavnijih američkih istraživača. Postoje li po Vašem mišljenju različitosti u pristupu povijesti okoliša s ove i s one strane Atlantika?

Otišao sam u SAD prvi puta 1999. kako bih studirao s Donaldom Worsterom i zaista nisam mogao donijeti bolju odluku. Susret s Worsterom imao je duboki utjecaj na moju istraživačku karijeru. Bila je neopisiva sreća to što sam se susreo s povjesničarom svjetskog glasa i nevjerojatnih ljudskih osobina, skromnom i izrazito darežljivom osobom. Postoje velike razlike između dvije historiografije i vjerojatno ću zvučati banalno, ali pokušat ću nešto reći po tom pitanju. U SAD-u je izuzetno aktualna debata o *wildernessu*, koja mi se čini potpuno nepostojećom u Europi: stari kontinent je preantropiziran i spoj kulture i prirode previše je složen da bi se mogla omogućiti tako jasna i oprečna vizija kao što je ta o *wildernessu*. Američka ekohistorija uspjela se dotaknuti manje antropocentričnim temama, kao što su primjerice povijest životinja, oceana ili komaraca. Naravno da je američka povijest okoliša utjecala na razvoj europske ekohistorije, ali možda manje nego što se inače misli. Dobar su primjer istraživanja o rasi, koja su toliko bitna u Americi koliko su nepostojeća u Europi. Iako Europa i SAD ne dijele istu povijest, isto tako mi se čini da je naša ekohistorija u potpunosti zanemarila pitanje rase, ili bolje rečeno rasizma. Na primjer, bilo bi zanimljivo za europsku povijest okoliša istražiti pitanje talijanskih rudara u Belgiji, turskih radnika u Njemačkoj ili migranta iz sjeverne Afrike u Francuskoj.

Jedan od fokusa Vaših istraživanja je društvena nejednakost. Pritom naglašavate da ekološke katastrofe najviše pogađaju najsiromašniji i najslabiji društveni sloj. Naveli ste primjer tragedije u Vajontu ili aktualnog problema s otpadom u Napolju. Smatrate li da ste politički aktivist i da Vaše intelektualno djelovanje ima političku težinu? U kojoj mjeri aktualna istraživanja određuju smjer Vaših budućih istraživanja?

Američki ekokritičar Rob Nixon napisao je da smo svi mi dio Antropocena, ali ne svi u istoj mjeri. Ja sam koristio metaforu Titanika (<https://www.fus.edu/intervalla-files/vol3/8-MA.pdf>) kako bih naglasio da je društvena klasa jedna od varijabli u onom što neki znanstvenici nazivaju *Capitaloceneom*, a što sam ja sam nazvao *Wasteoceneom*. Uglavnom, da, vjerujem da su moja istraživanja okrenuta progresivnoj i emancipacijskoj agendi. Smatram da kao znanstvenik mogu pomoći u pronalaženju nepravdi. Nikad nisam vjerovao u čistu objektivnost. Uvjeren sam da svi mi ovisimo o vlastitim uvjerenjima. Kao što je rekao Howard Zinn, ne možeš biti neutralan u vlaku koji je u pokretu. To ne znači da će se falsificirati rezultati istraživanja kako bi se obranila samo jedna teza: po meni to znači imati ono što feminističke znanstvenice zovu *stand point*. Znači li to da sam ja politički aktivist? Ne znam. Sjećam se da me je netko, dok sam radio doktorat u Italiji, optužio da sam ideolog jer sam branio racionalnost zajedničkog vlasništva nasuprot privatizacije talijanskih šuma u 19. st. Zanimljivo je to što se stav tog individua, koji je žarko branio privatno vlasništvo, nije smatralo ideološkim već objektivnim i »znanstvenim«. Eto, meni je draže biti jasan oko svojih stavova, mojoj viziji svijeta i ne kriti se iza lažne objektivnosti. Jer, u konačnici, što misliš o povjesničarima kao što su Hobsbawm ili Thompson? Oni zasigurno nisu bili neutralni, a opet mi se čini da su se kao povjesničari prilično dobro snašli.

Zajedno ste s Lise Sadres uredili knjigu »A History of Environmentalism. Local Struggles, Global Histories«. Koliko su važne borbe za okoliš iz povijesne perspektive? Koja je razlika između europski razvijenih i nerazvijenih područja?

Glavna zadaća te knjige bila je početi od tisuću lokalnih borbi kako bismo shvatili globalnu povijest ekološkog otpora. Međutim, prečesto su te »globalne« povijesti bile priče iz razvijenog svijeta, tj. bijelog i zapadnjačkog aktivizma. S druge strane, pristup kao što je naš, obraćao je pozornost na priče pojedinaca i grupa ponekad nepoznatih, koji su aktivni u Kini, u Južnoj Italiji ili u Brazilu. U našem uvodu, Lisa i ja ponovno smo preuzeli poznatu kategorizaciju ekološkog aktivizma kakvu su ponudili Joan Martinez Alier i Ramachandra Guha, prema kojoj postoje aktivizam *wildernessa*, eko-efikasnosti i siromaha. Meni se čini da je u manje razvijenim zemljama upravo taj aktivizam siromaha, ili subalteran aktivizam prema definiciji Laure Pulido, najdominantniji oblik. Zajednice koje potpuno ovisne o ekološkim resursima svog

područja brane prirodu ne kao mjesto kontemplacije već kao izvor preživljavanja. Često su se u ovakvim slučajevima uspjele ostvariti vrlo bitne suradnje između radnika i zaštite prirode, pritom mislim na slučaj Chica Mendesa u Brazilu o kojemu piše Lisa u knjizi. Međutim, u knjizi smo isto tako pokušali pretvoriti geografsku razliku u klasnu nepravdu. Naime, takav subalteran aktivizam ne postoji samo u zemljama nerazvijenog svjetskog Juga, već i u najnesretnijim krajevima naših bogatih zemalja Zapada, primjerice u siromašnim kvartovima trovanima odlagalištima ili u tvornicama gdje radnici plaćaju cijenu proizvodnje njihovim zdravljem (mislim na istraživanja Barce, Sellersa i Montriea). Naravno da je domorodački aktivizam protiv ekspanzije rudarstva očitiji u zemljama svjetskog Juga, iako nikako nije nepostojeći na Zapadu, a dovoljno je prisjetiti se na sadašnja zbivanja u North Dakoti ili Kanadi.

Od 2013. godine direktor ste Environmental Humanities Laboratorya u Štokholmu. Možete li možda savjetovati na koji način utemeljiti slični laboratorij za Hrvatsku i njeno susjedstvo?

Environmental humanities zaista doživljavaju veliki procvat. U velikom broju sveučilišta u cijelom svijetu rađaju se centri kao što je moj. Smatram, prije svega, da je nužna velika doza multidisciplinarnosti. Mora se izaći izvan granica vlastite discipline, nastojati se povezati s kolegama drugih odsjeka. Također, rekao bih da *environmental humanities* zahtijevaju od znanstvenika da gleda izvan akademskih okvira, povezivajući se s umjetnicima, novinarima, piscima i raznim organizacijama. Uostalom, nije slučajno da ovi »pokusci« u *environmental humanities* često imaju jako neobična imena, kao laboratorij, opservatorij ili inicijativa. Uvjeren sam da se i s tim neobičnim nazivima za humanističke znanosti zapravo pokušava slomiti uobičajena akademska forma i eksperimentirati nove vrste rada. Naravno, koja kuna je više nego dobrodošla. Mi smo bili jako sretni što smo prvo dobili privatnu donaciju a zatim brojne europske i švedske fondove. Međutim, ne bih se previše sekirao pitanjem financija. Ipak, mi istraživači u *environmental humanities* nismo skupi i naša istraživanja najčešće ne traže skupu instrumentaciju. Ono što najviše treba, prije svega, jest želja za izaći iz vlastite zone komfora, eksperimentirati i iskreno preispitati ograničenja discipline iz koje se dolazi. U konačnici, složna ekipa, koja dijeli istu želju za eksperimentiranjem, istraživanjem pa i zabavom može biti puno efikasnija od bilo kakvog velikog fonda.

Švedska je zasigurno jedna od onih zemalja gdje se akademske discipline razvijanju najvećom slobodom i originalnošću. Isto vrijedi za humanističke znanosti a Vaš Environmental Humanities Laboratory je odličan primjer toga. Možete li nam onda malo bolje objasniti što su te environmental humanities? U kakvom ste odnosu s već uvriježenim pristupima povijesti okoliša i s drugim njoj srodnim disciplinama?

Da, Švedska zaista prednjači u razvoju *environmental humanities*. Ali, ne mislim samo na vlasti institut već i na različite inicijative koje se razvijaju u brojnim drugim švedskim sveučilištima, kao što su Linkeping i Gotheborg. Pitanje što su točno *environmental humanities* je, međutim, malo kompleksnije jer se radi o fenomenu koji je još u razvoju, što znači da su sve opcije još uvijek otvorene. Iskreno smatram da se *environmental humanities* ne bi nipošto trebale pretvoriti u disciplinu. Smatram, dapače, da su kao otvorena arena gdje se znanstvenici iz različitih disciplina mogu susreti i surađivati. Takve bi trebale i ostati. Ipak, putem te suradnje, različitim disciplinama se nudi i prilika za promjene unutar samih sebe. *Environmental humanities*, primjerice, snažno su uvele perspektivu *more-than-humans* u povijest okoliša, koja je inače odviše antropocentrična.

Na YouTubeu se može naći isječak iz Vašeg govora na skupu Undisciplined Environments koji se održao 2016. godine u Štokholmu. Tom ste prigodom preispitali pojam i uporabu termina održivosti. Kako biste sada odgovorili na isto pitanje kojeg ste tada postavili: »Može li kapitalizam biti održiv? Je li moguće promijeniti društvo, a da se ne promjeni sistem?«

Koncept održivosti ima svoju povijest i naravno da je jako puno poslužio u procesu preispitivanja fizičkih ograničenja prirodnih resursa i transgeneracijskih problema koji nastaju njihovim korištenjem. Međutim, mnogi smo počeli kritizirati uporabu termina na način na koji se to danas radi. U tom sam govoru ponudio vrlo jednostavno pitanje koje, pak, po mom mišljenju dobro ukazuje na brojne probleme koje nastaju u vezi pojma održivosti. Pitao sam: »Tko se danas deklarira protiv održivosti? Tko bi se

usudio reći: ja sam protiv održivosti?« Puno ljudi bi rekli da su protiv socijalizma, rodne ravnopravnosti, feminizma, prava LGBTQ zajednice, pa čak i ekološkog aktivizma, ali tko bi se usudio reći da je protiv održivosti? Sve u svemu i oni koji se zalažu za nuklearnu energiju mogu se proglasiti za održivost. Smatram da ta sveprisutnost termina održivosti nije pobjeda već, dapače, poraz. Ako sve može biti održivo i sami pojam održivosti postaje slab i nejasan. Kada se spominje održivost, politički ekolozi isti čas pitaju: održivo što i kome? Ovo je vrlo jednostavno pitanje koje, međutim, čini ogromnu razliku. Znanstvenici su počeli pričati o pravednoj održivosti, naglašavajući da se bez društvene i okolišne pravednosti ne smije govoriti o održivosti. Naravno da je moje pitanje bilo retorično. Po mom mišljenju kapitalizam ne može biti održiv. Na neki način, kapitalizam zapravo traži svoju održivost, odnosno, traži način kako sebe beskrajno multiplicirati: radi to beskonačnim rastom profita i socijalizacijom gubitka, privatizacijom javnog dobra i profitiranjem na životu. Protiv takve održivosti mora postojati pravedna održivost, koja će nam reći što točno mora biti održivo i u čiju svrhu.

Financiranje istraživanja jedan je od glavnih poteškoća kojom se susreću znanstvenici cijeloga svijeta, a društvene i humanističke znanosti su u posebno nepovoljnom položaju. Kakva je budućnost društvenih i humanističkih znanosti? Postoji li interes za ulaganja u takva istraživanja?

Američka povjesničarka Patricia Limerick jednom je napisala da povjesničarima koje se žele baviti aktualnim problemima postoje beskrajne prilike financiranja. Ona je suprostavljala takve znanstvenike onima koji se drže u zatvorenim krugovima i akademskim debatama koje su potpuno irelevantne izvan akademskog svijeta. Iako je možda istina da je njen ton malo preoptimističan, ipak smatram da je suština jako dobra i da potiče na to da budemo aktivni i preispitamo vlastita ograničenja kao znanstvenici. Isto tako, svjestan sam da postoje zemlje u kojima su financiranja za znanost jako smanjena i gdje i najmanja istraživačka aktivnost postaje problematična. Još više zabrinjavajući jest jaz koji postoji između elitnih institucija, gdje profesori i studenti imaju sve moguće resurse za njihova istraživanja, i institucija druge lige (pa čak i niže) gdje je kvaliteta predavanja i istraživanja puno lošija. Sve to ima jako negativne posljedice na sveukupnu proizvodnju znanja, koja je i dalje izuzetno kolonijalna. Naime, dopustite mi šalu, Amerikanci iz Stanforda istražuju Južnu Ameriku, dok se argentinski antropolozi sigurno ne bave Silicon Valleyom. Želim pak zaključiti odgovor s dozom optimizma: danas postoji jako puno izvora financiranja, posebno na razini Europske Unije, ali i na nacionalnoj i privatnoj razini. Prva zadaća je stvoriti jaku mrežu i smisliti istraživanja i aktivnosti koje bi mogle biti relevantne. Mora se biti ambiciozni, kreativni i originalni. Želio bih ovdje napomenuti nekoliko sretnih slučajeva. Bio sam dio dvaju vrlo uspješnih istraživačkih projekta, jedan o *Political Ecology* (<http://www.political ecology.eu>) drugi o *Environmental Humanities* (<http://enhanceitn.eu>), koji su nam omogućili da zaposlimo čak 24 doktorska studenta raspodijeljenih u ova dva projekta. Dobili smo Horizon 2020 za klimatske promjene i migracije (www.clisel.eu), dok nam je još jedno nacionalno financiranje omogućilo da stvorimo platformu ToxicBios (www.toxicbios.eu) koja se bavi toksičkim autobiografijama. Zato, može se pokušati dobiti neko financiranje, ali ne smijemo zato cenzurirati sami sebe, ne smijemo se uvjeriti da moramo biti preoprezni kako bi došli do nekog fonda. Pa i da je istina to da su originalni, radikalni i ne *mainstream* projekti puno teži za financirati, ostaje otvoreno pitanje čemu onda služe fondovi ako izgubimo slobodu istraživati ono što želimo.

Nedavno je objavljena knjiga »Environmental History of Modern Migrations« koju ste uredili zajedno s Richardom Tuckerom. U knjizi se postavlja pitanje povezanosti klimatskih promjena i problema masovnih migracija. Naime, današnji problem migracija nije samo političke ili društvene naravi već ima i značajnu ekološku komponentu. Možete li reći nešto više o tom pitanju?

Migracije su zaista jako aktualna tema. Dovoljno je kratko pogledati ključne teme zadnjih izbora u Europi i SAD-u kako bi se shvatilo da se upravo oko migracija odvija ključna rasprava svih demokracija 21. st. Već neko vrijeme se raspravlja o *environmental migrations* ili o *climate refugees*. Predviđanja o mogućim posljedicama klimatskih promjena na migracije još su neodređena, međutim, svi sve slažu da će se raditi o ogromnom broju ljudi. Iako ne postoji nikakva sumnja o tome da klimatske promjene uzrokuju već sada, ali će uzrokovati i u budućnosti, velike valove migracija, u knjizi nudimo novo kritičko tumačenje te teme. U uvodu knjige donosimo, pa čak i malo paradoksalno, ekohistorijski pristup migracijama koji nije

opsjednut okolišem, tj. historiografija koja se ne bavi s nepovratnim procesima kauzalnosti već koja radije analizira međuodnose. Kao primjer koristili smo se istraživanjem Donalda Worstera o američkom Dust Bowlu. U tom slučaju suša i pješčane oluje uzrokovale su snažan val iseljavanja iz američke Velike nizine, ali isto tako i kapitalizam koji je u potpunosti promijenio poljoprivredu regije ili banke koje su tražile povrat kredita od poljoprivrednika. Znači, naša ekohistorija migracija nije deterministički uvjetovana i odbija razlikovati okoliš od ostalog, što znači da radije traži međuodnose nego procese kauzalnosti. U knjizi je netko i pokušao objasniti razloge te opsesije prema okolišu, kao npr. Angus Wright koji u predivnom eseju objašnjava na koji je način mainstream naracija objasnila migracije iz Sjeveroistoka Brazila. Spominjala se samo suša kako se ne bi pričalo o društvenim problemima uzrokovanim velikim plantažama. U knjizi smo, zatim, ponudili tri pristupa putem kojih možemo pisati ekohistoriju modernih migracija: asertivan pristup (migranti su promijenili okoliš), konstruktivan (kako su migranti gledali na okoliš) i *embodied style* (kako su se migranti stopili s okolišem).

U Vašoj knjizi »A Rugged Nation« govorate o ulozi planine u procesu stvaranja moderne Italije. Naveli ste primjer Prvog svjetskog rata, kada su planine doslovno ponovno otkrivene u nacionalnoj svijesti zemlje. Postoji li ikakva svijest u današnjem talijanskom društvu o ogromnoj ulozi planina u procesu stvaranja nacionalnog identiteta?

Planine su uvijek bile i ostaju jako marginalne. U knjizi pokušavam ispričati neke trenutke u kojima su planine izašle iz te margine. Rekao bih da su danas ponovno marginalne. Još od kraja Drugog svjetskog rata ravnoteža države očito se stabilizirala u gradovima, znači u nizinama i na obali. Planine su doživjele dodatnu depopulaciju postavši, gdje je to bilo moguće, ogroman zabavni park, fokusiran prije svega na zimske sportove (sa svim problemima koji su povezani s klimatskim promjenama i utjecajem na okoliš ogromne infrastrukture koja se najčešće koristi samo nekoliko mjeseci u godini). Nakon hidroenergetske monokulture prvih godina 20. st., danas se nametnula turistička monokultura i planine su potpuno opostušene osim za vrijeme praznika. Mislim da se pričanjem povijesti može izgraditi novi identitet planina i pobijediti opće mišljenje da su one samo zabavni park stvoren za turiste. Sama činjenica da se velika tragedija Vajonta potpuno izbrisala iz nacionalnog sjećanja još je jedan dokaz o spomenutoj marginalizaciji planina. S druge pak strane, borbe protiv izgradnje linije brzog vlaka u dolini Suse probudile su zaboravljene priče i sjećanja iz tog kraja predstavljajući, po mom mišljenju, najzanimljiviji primjer ponovne centralizacije javnog diskursa prema planini.

Konferencije ESEH-a ponavljaju je svake dvije godine. Ove ste godine bili predsjednik znanstvenog odbora ESEH konferencije u Zagrebu. Kakvi su Vaši dojmovi o konferenciji?

Prije svega htio bih reći da mi je bila velika čast obnašati funkciju predsjednika programskog odbora. Moram se zahvaliti Dolly Jørgensen na pokazanom povjerenju. Želim i naglasiti da je bilo jako veliko veliko zadovoljstvo raditi s hrvatskom timom - Bornom, Hrvojem, Ivanom i svim ostalima. Broj prijava bio je vrlo impresivan (cca. 500), što samo potvrđuje vitalnost ekohistorije i velikog interesa koji postoji oko konferencije ESEH-a. Kao predsjednik nastojao sam raditi u dva pravca. Otići izvan granica zajednice povjesničara okoliša, dakle razbiti disciplinarnu barijeru i privući znanstvenike drugih disciplina te izaći iz rasporeda dosadašnjih konferencija, pokušajem da se stimuliraju tzv. *experimental sessions* koje su često korištene u međunarodnim konferencijama. Međutim, najčešće nije jednostavno promovirati ovakve eksperimentalne sesije budući da umjetnici, aktivisti i filmski režiseri nemaju istu institucionalnu podršku kao i znanstvenici (za platiti troškove upisa, putovanja itd.). Ponekad se pojavljuju i neke praktičke poteškoće zbog različitih potreba koje postoje kada se želi otići izvan okvira običnog okruglog stola (dvorane, audio i video, tehnička podrška, duže sesije itd.). Iako sam želio da broj eksperimentalnih sesija bude još veći, posebno se ponosim što sam u Zagrebu uspio posvetiti mjesto filmu. Prisutnost Gregga Mitmana i njegovog nevjerojatnog filma o Liberiji »The Land Beneath Our Feet« bila je dragocjena prilika da se raspravi o ekohistoriji i drugim formama izražaja i metodologije. Na kraju, dopustio bih si preporučiti čitanje članka posvećen konferenciji koji je izašao u časopis Environment and History (<http://www.whpress.co.uk/Prelims.pdf>)

Kao i svaka druga historiografija i ekohistorija ima svoje različite pristupe. Ona može biti globalna, regionalna, nacionalna/državna, lokalna. Ima li po Vašem mišljenju smisla raditi na monografskom pregledu povijesti okoliša Hrvatske ili je bolje usmjeriti se na studije slučaja (case study)?

Pitanje fokusa istraživanja općenito je vrlo bitno za historiografiju, ali od posebne je važnosti u ekohistoriji. Naime, svi se sjećamo eseja Donalda Worstera koji je pozivao na pisanje *history without borders*, odnosno historiografije koja bi odstupila od tradicionalne opsesije nacionalnom poviješću. Često sam si postavljao pitanje o tom - možemo slobodno reći - nezgodnom odnosu između ekohistorije i nacije. Po mom mišljenju, moramo prije svega biti svjesni svih implikacija koje dolaze odabranom istraživačkom vizijom (za rezultate istraživanja uopće nije zanemariva činjenica hoćemo li odabrati ovaj ili onaj fokus). Ipak, ono što je po meni najbitnije jest pisati historiografiju koja će voditi računa o međuodnosima. Pokušat ću se bolje izraziti. Može se pisati nacionalna ili kontinentalna povijest koja će ostati zatvorena i sterilna a isto tako mogu se odabrati istraživanja vrlo specifičnih slučajeva koja će opet biti vrlo otvorena pa čak i globalna. Znači, po meni nije bitan fokus već istraživačko pitanje.

Želimo iskoristiti Vaše veliko iskustvo. Imate li kakve savjete za daljnje korake u razvoju povijesti okoliša u Hrvatskoj?

Zaista ne mislim da zajednici hrvatskih povjesničara okoliša trebaju ikakvi savjeti. Čini mi se, da ste samom konferencijom u Zagrebu dokazali veliku sposobnost za interdisciplinarni rad, tako što ste organizirali događaj u suradnji između povjesničara i geografa. Organizacijske sposobnosti i fantastičan timski rad puno govori o koheziji grupe koju ste stvorili. Sviđa mi se, također, vaš trud u transnacionalnom radu koji vas je uključio u istraživačke projekte o granicama, u smjeru koji je vrlo bitan za konačan razvoj cijele discipline. Puno radite na internacionalizaciji vaših istraživanja, što konkretno znači pisanje na engleskom. Nadam se da će biti sve češće vaše prisustvo u međunarodnim istraživanjima. Osobno, smatram da je rad na ekohistoriji Balkana i jugoistočne Europe od vitalne važnosti, zbog neupitne uloge koje je ovaj prostor odigrao na našem kontinentu. Na kraju, jako bih se radovao vidjeti više vaših studenata u Europi jer smatram da bi mogli značajno pridonijeti izgradnji programa povijesti okoliša.

Što biste sugerirali mladim znanstvenicima, posebno početnicima?

Nisam baš siguran da mlađi znanstvenici žele slušati moje savjete, ali mogu svejedno ponuditi svoju, vrlo osobnu, listu:

1. Internacionalizacija. Nemojte se ograničavati na vašu naciju, na historiografiju na vašem jeziku. Čitajte sve što se piše vani, objavljujte vaša istraživanja u međunarodnim časopisima, bavite se pitanjima i problemima o kojima se raspravlja na globalnoj razini. Danas se internacionalizacija poistovjećuje s pisanjem na engleskom jeziku, no nemojte postati žrtve te zamke (ili, barem, budite svjesni toga). Čitajte i ono što se stvara u kontekstu drugih historiografija, kao što su Južna Amerika, Indija, Afrika pa i Južna Europa.
2. Budite relevantni. Nemojte se ukopati u udobnost akademskog svijeta. Gledajte vaše istraživanje kao priliku da se osvrnete na velike izazove našega razdoblja. Nemojte misliti da dobro akademsko istraživanje mora biti apstraktno ili nepovezano s konkretnim problemima.
3. Budite hrabri. Živimo u razdoblju velike nesigurnosti. Oni koji tek ulaze u akademski sustav često žive pod velikim pritiskom titule, ugovora, pridobivanja stipendija ili fondova za istraživanje. Sve

se to može pretvoriti u strahu protiviti se mainstreamu. Možda biste upravo morali izgledati kao da ne zaslužujete tu stipendiju, ugovor ili titulu. Ne želim vas savjetovati na samoubilački pristup - čemu cilj koji traži žrtve - nego da pronađete ravnotežu između ograničenja sustava i potrebe da se taj sustav promjeni. U konačnici, ne postoji teža cenzura od one koju si sami postavljamo. Ponekad je jako zahvalno biti radikalno različit, ponuditi hrabra istraživanja ili ne skrivati vlastita stajališta.

4. Čitajte i istražujte nepoznato. Akademski svijet traži od nas da budemo hiperspecijalizirani. Morate pročitati sve što je objavljeno o temi s kojom se bavite. Naravno, to je izuzetno bitno ali, molim vas, čitajte i istražujte i ono što nije povezano s vašim istraživanjem. Dobar roman je bitan kao i akademska knjiga. Ponekad vam filmski festival može otkriti neočekivane putove, a projekt urbanog vrtlarstva u vašem kvartu može vas štošta naučiti.
5. Slušajte. Akademici su inače cijenjeni radi onoga što pišu ili izjavljuju. Morate znati odgovore. No dobro, ja bih vam preporučio da razmislite o važnosti slušanja. To je vrlo bitna akademska i ljudska osobina. Zahtjeva empatiju, skromnost i znatiželju prema onome što drugi imaju za reći. Radi se o jakom lijeku protiv taštine koja je sveprisutna među academicima (posebno muškim). Naučite se pitati iskrena pitanja, ne ona zbog kojih ćete zvučati pametnima - najpametnijima u prostoriji - ili ona za koja ne trebate odgovore, već pitajte ono što bi vam moglo dočarati što zaista niste mogli dokučiti, kako biste pokazali da cijenite tuđi trud i pomogli njihov rad.

Možda bih još trebao nadodati da ne biste smjeli zaboraviti da razumjeti svijet služi njegovoj promjeni. Kako bih bio što konkretniji, pozivam vas sve da dođete provesti neko vrijeme u EHL u Štokholmu. Obećajem da ćemo vas pretvoriti u iskonske »nedisciplinirane« znanstvenike.

*I, tako, dolazimo do malo nezgodnog pitanja. Očito da bi nam bilo drago dobiti pozitivan odgovor...
Koja je budućnost povijest okoliša?*

Pedeset mi je godina i po meni je budućnost sad. Kad sam se počeo baviti poviješću okoliša bilo je nemoguće misliti da će jednog dana postati disciplina koja je tako jaka i dobro integrirana u međunarodnoj znanstvenoj sceni. Vrijedi se prisjetiti da je najbitnija profesionalna povjesničarska organizacija - American History Association - upravo odabrala dva ekohistoričara za svoje predsjednike (Bill Cronon i John McNeill). Međutim, nimalo mi se ne sviđa ideja o kraju povijesti. Mislim da glavni izazov mora postati ponovno stvaranje povijesti okoliša, s jedne strane uživajući u akademskom dignitetu kojeg je stekla (tj. tamo gdje već postoji), ali bez prihvaćanja mišljenja da ona mora postati disciplina kao i sve ostale. Uvjeren sam da danas, kao i u Sedamdesetima kada se povijest okoliša rađala u plodnom okruženju američkog ekološkog pokreta, pravi zadatak mora biti pronalaženje tema, oblika i jezika povijesti koja želi ići izvan kontrakcija sadašnjosti. Mi smo u EHL-u napravili malu izmjenu poznate rečenice feministkinje Donne Haraway. Ako je ona govorila: »*stay with the trouble*«, mi smo nadodali da je ponekad bitno: »*be the trouble in order to trouble the present (and the mainstream understanding of the past)*«. Budućnost će biti pluralna. Bit će jako puno visokokvalitetne akademske i pomalo sterilne povijesti umjetnosti. Ali bit će i dosta radikalne, feminističke, dekolonizirane i hibridne ekohistorije. Moja je želja da cvjeta šareno bilje na zelenim pašnjacima, u šumama i nacionalnim parkovima i još u odlagalištima i slumovima svjetskog kapitalizma. Volio bih da povijest okoliša bude inkluzivna i da u njoj bude mjesta za sve, pa i za one koje će napraviti samo dio puta s nama.

I na kraju, koji su Vam daljnji planovi? Imate li već sada viziju smjera u kojemu će se Vaše akademsko djelovanje nastaviti nakon Švedkse ili mislite trajno ostati tamo? Planirate li akademski povratak u Italiju?

Htio bih dovršiti svoju knjigu o borbama za ekološku pravednost u Napolju i zatim se posvetiti pisanju ekohistorije Talijana u SAD-u. Volio bih se i posvetiti izgradnji radikalne vizije unutar povijesti okoliša i podržati one koji su se već uputili u tom smjeru. Kao što ste imali priliku shvatiti, jako sam vezan za EHL u Štokholmu i neupitno sam zainteresiran nastaviti u izgradnji naše ideje *environmental humanities*: radikalna, borbena, nedisciplinirana, s jakim identitetom ali spremna prihvatiti sve. A gdje ću onda biti? Iskreno, volio bih to ne znati i da mi budućnost pokloni još pokoja iznenađenja.

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Tema broja / Topic

Iz povijesti okoliša rijeke Drave
From the Drava River's Environmental History

Volumen XIII / Broj 13
Zagreb - Samobor 2017
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb
tel.: +385/1/4092-148, fax: +385/1/4092-879
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:

Hrvoje Petrić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moacanin,
Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić - president/predsjednik (Zagreb), Daniel Barić (Le Havre-Pariz, Francuska), Slaven Bertoša (Pula), Zrinka Blažević (Zagreb), Tatjana Buklijaš (Auckland, New Zealand), Ljiljana Dobrovšak (Zagreb), Goran Đurđević (Požega), Josip Faričić (Zadar), Borna Fürst Bjeliš (Zagreb), Boris Golec (Ljubljana, Slovenija), Hrvoje Gračanin (Zagreb), Paul Hirt (Tempe, SAD), Andrej Hozjan (Maribor, Slovenija), Egidio Ivetic (Padova, Italija), Silvije Jerčinović (Križevci), Karl Kaser (Graz, Austrija), Isao Koshimura (Tokio, Japan), Marino Manin (Zagreb), Christof Mauch (München, Njemačka), Kristina Milković (Zagreb), Ivan Mirnik (Zagreb), Mirjana Morosini Dominick (Washington D.C., SAD), Géza Pálffy (Budimpešta, Mađarska), Daniel Patafta (Zagreb), Hrvoje Petrić (Zagreb), Lajos Rácz (Szeged, Mađarska), Gordan Ravančić (Zagreb), Marko Šarić (Zagreb), Mladen Tomorad (Zagreb), Jaroslav Vencalek (Ostrava, Češka), Milan Vrbanus (Slavonski Brod, Zagreb), Frank Zelko (Burlington, VT, SAD), Zlata Živaković Kerže (Osijek), Ivana Žebec Šilj (Zagreb)

UDK oznake članaka / Article's UDC markups:

Ivica Zvonar

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN 1849-0190 (Online)

ISSN 1845-5867 (Tisak)

Tisak / Print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2017.

Adresa uredništva / Mailing addresses:

Hrvoje Petrić (editor/urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: hrvoje.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja RH

Print supported by Ministry of science and education of Republic of Croatia

Na naslovnici / Cover:

Veduta Ptuja, foto Nataša Kolar

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:

CAB Abstracts

HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA

AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA

JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA

CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland

ECONLIT - AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA

Društvo za hrvatsku
ekonomsku povijest
i ekohistoriju

Meridijani
IZDAVAČKA KUĆA

Izdano u Hrvatskoj